

CERCETĂRILE EFECTUATE LA HODAC-MUREȘ

Extras din Golopenția, A. Golopenția S., 1999. Opere complete. Vol. II. Statistică, demografie și geopolitică, A. Golopenția, Golopenția, S., Editor. București: Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, cu adnotări Golopenția S. la sfârșitul extrasului.

Cu privire la lucrările efectuate în martie-aprilie 1947 la Hodac-Mureș, în continuarea monografiei regiunii Gurghiului, începută de Institut în august 1945, consemnăm următoarele:

Documentarea statistică cu privire la comuna Hodac (1.000 familii) a fost culeasă în august 1945 printr-un recensământ general (populație, clădiri, exploatarea agricole în întreprinderi industriale și comerciale), efectuate cu ajutorul absolvenților cursului de cenzeni statistici de la Tg.-Mureș.

La prelucrare s-a constatat, prin confruntarea cu cadastrul, că suprafețele declarate de locuitori sunt inferioare realității. Diferențele considerabile n-au putut fi înlăturate prin corespondență și nici prin deplasarea pe teren în august a d-lui Petre Onică, membru al echipei de cercetare și Director al Statisticii Agricole în Institutul Central de Statistică.

Spre a ameliora calitatea cifrelor, am decis repetarea recensământului agricol. Institutul Central de Statistică a acceptat să plătească cheltuielile de transport și indemnizația pentru semnatarul acestui raport și domnii: Ion Chibulcuteanu, Inspector General Statistic al regiunii Mureș; Emilian Malcoci, cenzor statistic al plășii centrale Mureș; Farcaș Ion, cenzor statistic al plășii Reghinul de Sus-Mureș; Viorel Tătaru, cenzorul statistic al plășii Band-Mureș, fiind interesant să constatăm într-un caz concret măsura în care se fac declarații în minus în cazul suprafețelor și al inventarului agricol.

Comitetul de direcție al Institutului Social a aprobat 5 milioane în vederea aceleiași lucrări și a continuării cercetării începute în 1945. Din această sumă au fost completate, până la 40.000 lei zilnic cât era necesar pentru trai, diurnele celor trei cenzeni și plătită deplasarea în regiune a d-lor: V. Butura, șef de lucrări la Institutul Geografic al Universității din Cluj; Aurel Holircă, Inspector școlar Târgu-Mureș, cercetător în Arhiva Prefecturii județului Mureș.

Recensământul agricol a fost refăcut pentru cele aproape 1.000 gospodării ale satului între 9-25 martie. Formularele completate cu declarațiile locuitorilor au fost confruntate apoi cu cadastrul. S-au mai transcris în vederea confruntărilor cu declarațiile, situațiile fiscale și inventarierea din februarie a vitelor în vederea nevoilor de furaj.

D-l V. Butura a străbătut regiunea în vederea studiului geografic asupra masivului Gurghiu.

D-l Holircă, care a adunat la Tg.-Mureș materialul privitor la istoria din veacurile XVIII și XIX a regiunii, a circulat pe teren spre a cunoaște locul mănăstirilor ortodoxe ce se aflau în regiune până în a doua jumătate a veacului și a aduna legende și informații cu privire la aceste mănăstiri și la drumurile de legătură cu Moldova (Reghin-Bicaz).

CERCETĂRILE EFECTUATE LA HODAC-MUREȘ

Textul acestui raport apare în „Buletinul informativ, științific și administrativ“ publicat sub îngrijirea Președintelui Consiliului D. Gusti și Secretarului General al Consiliului Tr. Săvulescu, București: Academia Română, Consiliul Național de Cercetări Științifice, Vol. I (1948), 1,

p. 175–176. În *Cuvânt înainte* la „Buletinul informativ, științific și administrativ“, se subliniază că „Apariția ‘Buletinului’, ca organ al Consiliului, înseamnă un act de credință în principiul dinamic al Științei, principiu creator prin cercetările marilor probleme științifice, și constructiv prin valorificarea rezultatelor acestor cercetări pentru viața socială, națională și de stat“ (p. 4).

Consiliul Național al Cercetării Științifice, a cărui înființare fusese propusă de Ludovic Mrazec încă din anul 1932 și pentru a cărui funcționare, ca organ de stat, Em. Racoviță întocmise, din însărcinarea Academiei Române, o listă de propuneri în 1937, este readus în discuția Academiei după război, în anul 1944, de către Dimitrie Gusti, pe atunci Președinte al Academiei Române. Spre deosebire de predecesori, Gusti preconizează un Consiliu organ al Academiei și, după un număr de dezbateri, care i-au opus, dintre academicieni, pe cei ce se temeau de o *supra-Academie* celor care vedeau nevoia unei conlucrări între Academie și oamenii de știință cu prestigiu și reputație din întreaga țară, înființarea Consiliului a fost votată în unanimitate la 19 ianuarie 1945, odată cu Regulamentul acestuia. Printre sprijinitorii activi ai ideii unui Consiliu Național de Cercetări Științifice se număraseră Prof. Andrei Rădulescu (în ședința Academiei de la 24 noiembrie 1944), Prof. C. Rădulescu-Motru și Prof. Tr. Săvulescu (în ședința Academiei de la 1 decembrie 1944). Traian Săvulescu a spus, între altele, în ședința menționată: „Deși avem oameni de știință valoroși, nu am ajuns să creăm și o atmosferă științifică sau un spirit științific, absolut necesar în toate manifestările de viață de stat, pentru ca să se evite improvizațiile dăunătoare și formulele de compromis. De ce să nu mărturisim cu curaj că omul de știință nu a fost folosit cum trebuie pentru binele obștesc. Omul de știință nu numai că nu a fost folosit și creațiunea sa apreciată cum se cuvenea, dar a fost silit adesea să ducă o viață umilită, în privațiuni. De aceea activitatea oamenilor noștri de știință s-a desfășurat la întâmplare și în raport cu virtuțile și cu puterea de sacrificiu și abnegație a celor devotați cercetărilor. Este acum ultimul moment, în care avem datoria să dăm poporului nostru ceea ce îi lipsește și ceea ce Academia Română are datoria să ceară, anume *integrarea Științei în organizația noastră de stat și coordonarea muncii noastre științifice* pentru creațiuni spirituale ce depășesc eforturile izolate“ (p. 17–18).

Conform regulamentului său, C.N.C.S. este compus din 39 membri, dintre care 27 membri activi ai Academiei; 3 profesori ai Universității din București (Al. Rosetti, Rector; Dr. Al. Ciucă și Dr. I. Vintilescu); 2 profesori ai Universității din Iași (Dr. Leon Balif, Rector; și Dr. I. Nicolau); 2 profesori ai Universității din Cluj (Dr. Mihail Kernbach și Prof. I. Tănăsescu); 4 profesori ai Școlilor Politehnice din București, Iași și Timișoara (Prof. Petre Sergescu și Ing. C. Budeanu; Inginer Cesar Parteni, Rector; Dr. C. Cădea); și Secretarul Academiei de Medicină (Dr. D. Danielopolu). Cei 27 membri activi ai Academiei se

dispuneau pe secțiuni după cum urmează: 5 din partea Secțiunii literare (Th. Capidan, D. Caracostea, Arh. Petre Antonescu, C. Rădulescu Motru și Mihail Sadoveanu); 7 din partea Secțiunii istorice (N. Bănescu, Gh. I. Brătianu, Silviu Dragomir, D. Gusti, P.P. Negulescu, Andrei Rădulescu și Victor Slăvescu) și toți cei 15 membri ai Secțiunii științifice (în fapt 14, un loc fiind vacant în Secțiune: Dr. M. Ciucă, Horia Hulubei, Dr. C. Ionescu-Mihăiești, Dr. Gh. Ionescu-Sisești, Gh. Macovei, Dr. C.I. Parhon, D. Pompeiu, Dr. Em. Racoviță, Tr. Săvulescu, G. Spacu, S. Stoilov, Em. C. Teodorescu, N. Vasilescu Karpen și Dim. Voinov).

Odată stabilite problemele mari de a căror cercetare să se ocupe C.N.C.S., fiecare dintre ele a fost dată în seama unei Comisiuni *ad-hoc*. Fiecare Comisiune se compunea din cel puțin 3 membri activi ai Academiei, alături de care urmau să fie cooptate, cu drepturi egale, persoane din afara Academiei, reprezentând asociații științifice, personalități științifice recunoscute prin valoarea operelor lor și directori de instituții științifice. Comisiunile urmau să dureze cât timp dura cercetarea problemei pentru care fuseseră constituite (p. 20). Ca rezultat al trierii și ierarhizării problemelor de luat în studiu, au luat naștere 16 comisii și au fost cooptați în cadrul lor 157 cercetători din domeniile cele mai diferite ale științei. La cererea lui D. Gusti, Președinte al Comitetului Executiv al C.N.C.S., Guvernul (reprezentat în relațiile cu C.N.C.S., în special de Dr. Petru Groza) a pus la dispoziția organismului nou constituit suma inițială de 1.200.000.000 lei, suplimentată ulterior la 3.454.000.000 pentru activitatea ce urma să o desfășoare în anul 1946–1947 (p. 26).

A.G. este „membru cooptat“ al Comisiunii de cercetări sociale pe teren ale Institutului Social Român avându-i ca „membri de drept“ pe D. Gusti (Președinte), Andrei Rădulescu și C. Rădulescu-Motru. Alături de el fuseseră cooptați și Al. Costin, N. Cornățeanu, Al. Dima, Dr. D.C. Georgescu, Tr. Herseni, M. Manolescu, H.H. Stahl, Vlad Maior. Instituțiile afiliate Comisiunii sunt: Comisia Juridică, Institutul Central de Statistică, Institutul de Cercetări Geografice, Institutul Geologic al României, Institutul de Cercetări Agronomice al României, Cercul de Studii Linguistice [sic!] și Institutul Geografic al Armatei din București, precum și Institutul de Igienă Socială din Cluj. Problema de cercetare pe care și-o definește Comisiunea este „Sociologia României prin cercetări pe teren în satele, orașele și regiunile țării, material menit a servi de bază operei de legiferare socială“ (p. 45).

Cercetarea din 9–31 august 1945, al cărei recensământ agricol e repetat de A.G. și echipa menționată în text în martie-aprilie 1947, adusese la Hodac-Mureș o echipă interdisciplinară amplă, compusă din 10 membri (Ștefania Golopenția, Lucia Apolzan, Nicolae Betea, Gheorghe Retegan, Ștefan Popescu, Mircea Biji, Nicolae Economu, Ion Apostol, C. Săndulescu și

Laurențiu Bran); 45 absolvenți ai cursurilor de cenzori statistici de plasă de la Tg. Mureș care, conduși de Gh. Boeru și Ion Chibulcuteanu, efectuaseră lucrări de recensământ în regiune; și pe talentatul fotograf Aurel Bauh (care fotografiază Hodacul între 10 și 15 august). Cercetarea de la Hodac nu a fost publicată. Dintre cei care au efectuat-o, N. Betea, A. Golopenția, Ștefan Popescu și Gh. Retegan vor ajunge în închisoare, primul în 1948, ceilalți trei în 1950; Nicolae Economu, dat afară din I.C.S. se va angaja ca salahor; Laurențiu Bran se va reprofila ca profesor de educație fizică; dată afară din postul de profesoară la Școala Pedagogică, Ștefania Golopenția va preda, pe rând, la Școlile elementare 13 Septembrie și 150, fiind izolată de cercetarea științifică.

În volumul său de memorii intitulat *Drumuri, încercări, împliniri* (București: Editura Fundației Culturale Române, 1998), Lucia Apolzan a reprodus următorul referat înaintat de către A.G. Președintelui Institutului Social Român, Dimitrie Gusti, cu privire la cercetarea de la Hodac: „Interesul acesteia [al cercetării, S.G.] îl vedem pe de o parte în posibilitatea de a face cunoscută o regiune românească a fostei Transilvanii de Nord din zona ardeleană având o strânsă legătură cu Moldova de Nord-Vest și cu Năsăudul, pe de alta în puțința de a înfățișa în cazul câtorva sate ce au însemnat anii 1940–1944 pentru românii din Ardealul de Nord. Gurghiul fiind un sat mixt româno-maghiar, ar putea fi analizată și conviețuirea celor două neamuri. Echipa propusă nu va acoperi toate problemele unei monografii detaliate. Ea va cerceta însă toate problemele esențiale și va putea realiza o privire de ansamblu utilă. I. Civilizația materială, economia și cultura regiunii: N. Economu și L. Bran (regiunea, satele, tipuri de casă, unelte, munca la pădure); Ștefania Golopenția, Lucia Apolzan, Ion Apostol, Mircea Biji (viața spirituală); Anton Golopenția, Mihai Pop și Gh. Retegan (viața socială și economică); 2. Anii de stăpânire maghiară: N. Betea, Ștefan Popescu; 3. Conviețuirea româno-maghiară: Anton Golopenția, N. Betea“ (p. 96; textul este reprodus și în Sanda Golopenția, *Anton Golopenția. Bio-bibliografie*, publicat în volumul *Anton Golopenția. Restituiri* editat de Ștefan Costea, București: Editura Ararat, 1995, p. 35–36).

Invitându-l pe H.H. Stahl la Hodac, A.G. îi precizează după cum urmează: scopul cercetării: „Intenția de a prezenta o vale printr-un sat, a studia conviețuirea româno-maghiară din cele două sate mixte ale văii [Gurghiului, S.G.] și a stabili evenimentele din anii 1940–44. Sfârșitul la 31 august“ (S. Golopenția, *Anton Golopenția. Bio-bibliografie*, p. 35). La 29 octombrie 1945, la mai puțin de două luni de la revenirea de pe teren, A.G. alcătuieste următorul plan de publicare a rezultatelor:

Vol. I. Regiunea Gurghiului (problema pe care o lămurește). Geografie fizică și climatologie. Istoria regiunii. Un sat prosper: Hodacul.

Vol. II. Un sat în stagnare: Sân-Mihaiul de Pădure sau Chiheriul de Sus.

Vol. III. Regiunea Gurghiului: satele prospere „de pe râu“ și cele stagnante din sudul regiunii. Târgul Gurghiului: centrul local care și-a pierdut importanța. Reghinul: orașul regiunii. Legăturile cu alte centre (Tg. Mureș, Cluj, București). Conviețuirea maghiaro-română. Situația din anii 1940–1944 (S. Golopenția. *Anton Golopenția. Bio-bibliografie*, p. 36; L. Apolzan, *Drumuri, încercări, împliniri*, p. 96–97)

Printre „Publicațiunile Consiliului Național de cercetări științifice din primul său an de activitate: 1946–1947 (Situația la 31 decembrie 1947)“ e menționată, la rubrica „III. În manuscris“, în dreptul Comisiunii pentru cercetări sociale pe teren, „Monografia sociologică *Hodac. Un sat din Mureș*, lucrare îndrumată de Dr. A. Golopenția, Director General al Institutului Central de Statistică“. Alte lucrări aflate în manuscris ale aceleiași Comisiuni erau în acel moment: Monografia sociologică *Runcu. Un sat din Gorj*. Lucrare colectivă îndrumată de Prof. Dr. H.H. Stahl, vol. I; *Graiul în Drăguș și Țara Oltului* (Dr. D. Șandru); *Ceata Feciorilor din Drăguș*. Contribuții la Sociologia unităților sociale (Dr. G. Focșa); *Structura psihică a satului Drăguș* (Dr. G. Focșa); *Moșii — Viața și migrațiunile Vidrenilor* (Dr. F. Florescu); *Exodul fiilor de țărani spre orașe*, vol. I. Cercetare sociologică asupra vânzătorilor ambulanti (Dr. M. Dunăre); și *Ceata de feciori din regiunea Oltului* (Dr. Tr. Herseni).

Concepută ca o vastă monografie, ultima lucrare pornită de A.G. îl readucea, odată mai mult, în legătură de lucru nemijlocită cu Institutul Social Român. Ea urma să răspundă deopotrivă unor nevoi de documentare în vederea Păcii de la Paris (privind relațiile dintre români și maghiari în zonă) și unor căutări legate de modalitățile optime de desfășurare a anchetelor sociologice și a recensămintelor statistice privitoare la agricultura românească. A.G. își pusese candidatura în această perioadă (sfârșitul anului 1945 sau începutul anului 1946) la un post de conferențiar în Sociologie rurală la Institutul Agronomic din Timișoara și era dornic să-și regăsească ceasurile de teren și de scris pe care munca de la I.C.S. i le redusese acut în anii de după război.

În declarația dată în închisoare la 8.VI.1950, în cursul anchetei în procesul Pătrășcanu, A.G. a evocat cercetarea de la Hodac și rostul ei adânc: „În această lună [martie 1947], am întreprins, în comuna Hodac, județul Mureș, împreună cu mai mulți funcționari [ai I.C.S.] o experiență, spre a vedea în ce măsură se poate ajunge la concordanță între suprafețele declarate de locuitori și suprafețele pe care le posedă în realitate, prin chestionare atentă și verificare cu cadastrul. Rezultatele ei au fost folosite cu prilejul organizării recensământului agricol din 1948“ (Arhivele S.R.I., Dos. 40.002, vol. 111, f. 94–103).

Un ultim moment în viața echipei monografice Hodac, imediat după conferința de Pace de la Paris, e evocat de L. Apolzan în volumul *Drumuri, încercări, împliniri*: „Când [A.G.] s-a întors de la Paris, de la Conferința de

Pace, în toamna lui 1946, membrii echipei din Hodac au primit în dar câte o carte de specialitate, ca recentă informație în domeniu. Am primit și eu atunci *Le costume français* de Georges G. Toudouze, apărută la Paris în 1945“ (p. 98).

Printre puținele materiale publicate pe marginea cercetării de la Hodac menționăm studiul L. Apolzan. *Evoluția unor elemente ale portului din Hodac, județul Mureș*, care a fost publicat în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei“ pe anul 1978.

SOCIOLBUC